

Dr hab. Andrzej Hankała, prof. UW

Warszawa, 15.05.2017

Wydział Psychologii UW

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Michała Lewoca nt. „Kryminologiczna ocena orzecznictwa sądowego w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie”

Recenzowana rozprawa poświęcona jest niezwykle ważnemu i aktualnemu zjawisku, a zarazem problemowi społecznemu, jakim jest przemoc w rodzinie. Problem ten określany jest również jako przemoc domowa, a w dziedzinie prawa jest ujmowany jako przestępstwo znęcania się nad członkami rodziny. Zjawisko przemocy w rodzinie - ze zrozumiałych względów - stanowi przedmiot zainteresowania różnych dyscyplin naukowych, jak: psychologia, socjologia, pedagogika, antropologia i inne. Jest również – tak jak recenzowana rozprawa doktorska - przedmiotem analiz dokonywanych z perspektywy kryminologicznej, które to studia są szczególnie istotne dla instytucji odpowiedzialnych za radzenie sobie z tym problemem, w tym zwłaszcza dla sądów. Zagadnieniu przemocy w rodzinie poświęcono już wiele publikacji naukowych i rozpraw. Nie można jednak uznać tego problemu za w pełni opisany i wyjaśniony, przede wszystkim z uwagi na jego wieloaspektowość i złożoność, jak również ze względu na dynamikę zmian zachodzących w życiu społecznym związanych z przeobrażeniami cywilizacyjnymi i kulturowymi współczesnego świata. Zmiany dokonujące

się w świadomości społecznej w odniesieniu do przemocy jako takiej oraz do przemocy w rodzinie w szczególności, są uwzględniane przez instytucje wymiaru sprawiedliwości, a wyrazem owych zmian jest wprowadzanie nowych regulacji prawnych i doskonalenie orzecznictwa w zakresie przemocy w rodzinie. Realizacja owych zadań wymaga jednak dysponowania rzetelnymi opracowaniami naukowymi problemu przemocy w rodzinie z uwzględnieniem aktualnego stanu rzeczy. W warunkach Polski chodzi o system przeciwdziałania przemocy w rodzinie w oparciu o wprowadzone w latach 2010-2012 nowe regulacje prawne. Tak więc, już na samym wstępie należy uznać podjęcie badań nad aktualnym funkcjonowaniem sądów, jak również organów ścigania, w radzeniu sobie z problemem przemocy w rodzinie za przedsięwzięcie całkowicie uzasadnione, zarówno w wymiarze poznawczym, jak i praktycznym

Recenzowana praca składa się 16 rozdziałów, z których siedem pierwszych składa się na część teoretyczną, a pozostałe na część empiryczną. Praca poprzedzona jest wstępem, a na jej końcu zostały zamieszczone kolejno: bibliografia, wykaz tabel i wykresów oraz aneks. W pierwszym rozdziale części teoretycznej Autor dokonuje prezentacji ustaleń definicyjnych pojęcia przemocy w rodzinie, w obrębie różnych dyscyplin naukowych, jak psychologia, socjologia, pedagogika, a także na gruncie prawa. W kolejnych dwóch rozdziałach Autor prezentuje wyniki badań nad zjawiskiem przemocy w rodzinie. W pierwszym z nich problem przemocy w rodzinie został zaprezentowany w świetle badań statystyczno-kryminologicznych, przede wszystkim w oparciu o dane pochodzące z analiz formularzy policyjnych tzw. Niebieskich Kart, a także danych prokuratorskich (wszczęcie postępowań) oraz danych sądowych (skazanie z art. 207 kk, przestępstwo znęcania się). W kolejnym rozdziale Autor

przedstawia wyniki badań naukowych oraz badań opinii publicznej nad przemocą w rodzinie obejmujące szerokie spektrum przejawów i form ujawniania się, takich jak przemoc wobec kobiet i mężczyzn, wobec dzieci, wobec osób starszych, osób niepełnosprawnych, a także wyniki badań odnoszące się do efektywności stosowanych środków mających na celu przeciwdziałanie przemocy. Autor prezentuje również wyniki badań statystycznych dotyczących przemocy w rodzinie na tle innych krajów Unii Europejskiej. W rozdziale czwartym Autor zajmuje się teoriami i koncepcjami wyjaśniającymi zjawiskom przemocy w rodzinie, koncentrując się na trzech podstawowych podejściach obecnych w literaturze naukowej, a mianowicie socjologicznym, psychologicznym oraz biologicznym. W prezentacji materiału Autor wykazuje dobrą orientację w zakresie różnorodności podejść teoretyczno-badawczych w odniesieniu do zjawiska przemocy, występujących zwłaszcza w obrębie psychologii. Blok kolejnych trzech rozdziałów wchodzących w skład części teoretycznej poświęcony został kwestii prawnych regulacji dotyczących przemocy w rodzinie. W poszczególnych rozdziałach Autor dokonuje kolejno wyczerpującego i kompetentnego przeglądu krajowych i międzynarodowych aktów prawnych dotyczących badanego zjawiska. Ostatni rozdział części teoretycznej został poświęcony ocenie regulacji prawa karnego materialnego z uwagi na problematykę przemocy w rodzinie.

Sposób strukturalizacji treści przyjęty przez Autora w części teoretycznej oceniam jako bardzo spójny i merytorycznie uzasadniony. Autor przechodząc od zagadnień bardziej podstawowych kieruje się w stronę bardziej szczegółowych i specyficznych. A zatem rozpoczyna od absolutnie podstawowych kwestii definicyjnych, poprzez ukazanie skali

problemu oraz jego dynamiki w ujęciu liczbowym (statystycznym) aż do prezentacji teoretycznych wyjaśnień zjawiska oraz ustosunkowania się do niego na gruncie prawa. Autor wykazuje bardzo dobrą orientację w zakresie polskiej i obcojęzycznej literatury przedmiotu, w zakresie której uwzględnia zarówno pozycje klasyczne, jak i współczesne, również z literatury obcojęzycznej. Na uwagę zasługują umiejętności Autora trafnego dokonywania wyboru tych treści, które z perspektywy tematyczno-problemowego profilu rozprawy, są szczególnie ważne. Warte podkreślenia jest to, że Autor nie ogranicza się w prezentowaniu materiału jedynie do przeglądu wiedzy, ale również dokonuje, bardzo często na bieżąco, krytycznej analizy wiedzy zawartej w literaturze przedmiotu. Autor rozprawy wykazuje tym samym, iż zdaje sobie sprawę z istniejących nieścisłości, kontrowersji i rozbieżności stanowisk w różnych kwestiach, zarówno gdy w grę wchodzi ustalenia definicyjne, jak i podejścia teoretyczne. Jest również świadomy problemów metodologicznych i ograniczeń związanych z uzyskiwaniem wiarygodnych danych w badaniach ankietowych nad różnymi aspektami zjawiska przemocy w rodzinie i źródłami owych problemów. Zdaje sobie również sprawę z wynikającej z powyższego faktu konieczności zachowania ostrożności przy dokonywaniu interpretacji wyników badań, a tym bardziej przy formułowania diagnoz i uogólnień.

Rozdział VIII recenzowanej pracy poświęcony został metodologii badań własnych i obejmuje prezentację celu i przedmiotu badań, przedstawienie problemów badawczych, opis zastosowanych metod, technik oraz narzędzi badawczych oraz krótką charakterystyką organizacji procesu badawczego. Przyjęty sposób strukturalizacji materiału spełnia oczekiwania stawiane pracom badawczym, a prezentacja przyjmowanych

założeń metodologicznych charakteryzuje się precyzją i komunikatywnością. Autor wyraźnie określił przedmiot swoich badań oraz szczegółowo wyróżnił sześć interesujących go obszarów eksploracji, związanych z: osobą skazanego, osobą pokrzywdzoną, etapem postępowania przygotowawczego, etapem postępowania rozpoznawczego, orzeczeniem sądu oraz etapem postępowania odwoławczego. Dokonany przez Autora wybór metod, technik i narzędzi badawczych, w postaci analizy danych statystycznych zawartych w aktach spraw karnych oceniam jako w pełni uzasadniony w świetle przyjętych założeń badawczych. W pracy uwzględniono dane statystyczne zgromadzone przez Ministerstwo Sprawiedliwości, Prokuraturę Generalną oraz analizę 456 akt spraw karnych z lat 2013-2015, w których zarzut dotyczył przestępstwa znęcania się nad osobą najbliższą z art. 207 par.1.k.k. Warte podkreślenia jest to, iż badaniami objęto sądy obejmujące mieszkańców wsi oraz miast różnej wielkości: małych, średnich i wielkich. Tym samym Autor wskazuje, iż zdaje sobie sprawę z roli jaką odgrywa czynnik reprezentatywności badanych przypadków dla „mocy generalizacyjnej” dokonywanych uogólnień.

W rezultacie przeprowadzonych badań został zgromadzony niezwykle obszerny materiał empiryczny dotyczący różnych aspektów i wymiarów zjawiska przemocy w rodzinie, który został przedstawiony w siedmiu kolejnych rozdziałach. Wybrany przez Autora sposób przeprowadzenia analizy wyników oceniam jako trafny. Warte podkreślenia jest niezwykła staranność, z jaką dokonano prezentacji danych, zawartych w dużej liczbie tabel i wykresów, co ogromnie ułatwia odbiorcy orientację w bardzo bogatym materiale zebranych danych.

Przejrzystość tabel i rysunków osiąga bardzo wysoki stopień komunikatywności.

Ostatni, szesnasty rozdział pracy poświęcony został sformułowaniu praktycznych rekomendacji. Pierwsza część rekomendacji ma charakter zaleceń sformułowanych w stosunku do organów ścigania, prokuratury, sędziów oraz kuratorów, druga część – sugestii wskazujących na konieczność podjęcia stosownych działań legislacyjnych umożliwiających sprawniejsze działanie sądów w radzeniu sobie z problemem przemocy w rodzinie. Z jednej strony rekomendacje, są stwierdzeniami posiadającymi oparcie w przeprowadzonej przez Autora analizy wyników badań, z drugiej natomiast – uwzględniają aktualne trendy kulturowo-społeczne oraz ogólne regulacje i programy o charakterze krajowym, jak np. Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020, czy też o charakterze międzynarodowym, jak ratyfikowana przez Polskę Konwencja Rady Europy z 2011 roku dotycząca zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Wszystkie rekomendacje w mojej ocenie są merytorycznie uzasadnione, a ich wdrożenie niewątpliwie wiązałoby się z usprawnieniami nie tylko stricte ilościowymi ale wprowadzałoby nową jakość w funkcjonowaniu prawa w tej sferze. Szczególnie wartościowe, w mojej opinii, wydają się te rekomendacje, które akcentują znaczenie współpracy i integracji działań różnych uczestników systemu prawnego zaangażowanego w walkę z tym problemem społecznym. Warto podkreślić, iż wszystkie rekomendacje zostały sformułowane w sposób bardzo syntetyczny i precyzyjnie określają istotę ulepszeń proponowanych przez Autora rozprawy.

Konkludując stwierdzam, iż recenzowana praca doktorska reprezentuje bardzo wysoki poziom teoretyczny i metodologiczny. W wyniku przeprowadzonych badań uzyskano niezwykle bogaty materiał empiryczny, który został umiejętnie zinterpretowany i zaprezentowany w sposób wzorcowo przejrzysty. Za szczególnie cenne należy uznać to, iż zawarta w rozprawie kryminologiczna ocena orzecznictwa sądów powszechnych z perspektywy obecnej sytuacji prawnej ma charakter pionierski. Sformułowane przez Autora rekomendacje powinny stać się przedmiotem wnikliwych studiów reprezentantów wszystkich instytucji i organizacji zainteresowanych przeciwdziałaniem zjawisku przemocy w rodzinie. Uważam, że recenzowana praca całkowicie spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim zgodnie z wymogami Ustawy o stopniach i tytule naukowym z 14 marca 2003 roku i wnioskuję o dopuszczenie mgr Michała Lewoca do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Jednocześnie, mając na względzie fakt, iż praca w zakresie różnych kryteriów oceny, jak: zakres i głębokość analiz teoretycznych, złożony charakter planu badawczego, bogactwo uwzględnionych zmiennych i przeprowadzonych analiz, znaczenie dla praktyki, przekracza standardowe wymagania stawiane pracom doktorskim - z pełnym przekonaniem formułuję wniosek o jej wyróżnienie.

